

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Анотація. У статті розкривається проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів музики педагогічного коледжу.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні вчителі музики.

Аннотация. В статье раскрывается проблема формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки педагогического колледжа.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, будущие учителя музыки.

Annotation. The article deals with the problem of formation of professional competence of future teachers, music teacher training college.

Keywords: professional competence, future music teachers.

Актуальність. Загальні тенденції гуманізації й демократизації системи вищої освіти України, орієнтація на загальноєвропейські рекомендації щодо необхідності залучення до світової культурної спадщини передбачають модернізацію професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті підвищення рівня їх професійної компетентності. За цих умов особливого значення набуває максимальне збереження й розвиток у національній системі набутого позитивного досвіду підготовки викладачів естетичного циклу. Реалізація визначених цілей можлива в практиці діяльності професійних коледжів, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів. Сьогодні система неповної вищої освіти посідає значне місце в задоволенні освітніх потреб особистості й суспільства, а диплом молодшого спеціаліста здобуло майже чверть населення України. Країни, що підписали Болонську декларацію, максимально зберегли у своїх національних освітніх системах набутий позитивний досвід і практику діяльності таких навчальних закладів, інтегрувавши їх у загальну систему вищої освіти.

Важливість формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у педагогічному коледжі зумовлена: запитами ринку праці й

загальносвітовими тенденціями розвитку освітньої системи; необхідністю ефективного функціонування ступеневої системи підготовки фахівців та створенням умов для формування на відповідних рівнях освіти загальних знань, умінь і навичок, а також професійних якостей особистості, що визначатимуть теоретичні засади досягнення якісно нового рівня підготовки вчителя, здатного до діяльності у сучасному соціокультурному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування когнітивного, комунікативного й ціннісного компонентів музично-педагогічної підготовки педагога вивчали такі вчені, як О.А. Апраксіна, Н.А. Ветлугіна, Д.М. Герасимович, О.В. Глузман, Д.Д. Кабалевський, Н.М. Конишева, Б.Т. Лихачов, В.Ф. Орлов, Г.М. Падалка, Б.П. Рождественський, О.Я. Ростовський, Т.П. Танько, В.Н. Шацька, К.О. Щедролосева, О.П. Щолокова, Ю.Е. Юцевич, В.Л. Яконюк та інші.

Проблемою психолого-педагогічних умов та шляхами формування професійної компетентності учителя займалися О.І. Власова, О.А. Дубасенюк, М.В. Елькін, В.О. Калінін, Л.Г. Карпова, Г.М. Копил, Н.Є. Костилева, В.К. Левицький, Н.Н. Лобанова, А.К. Маркова, М.Д. Махлін, Н.Г. Ничкало, Є.І. Огарев, О.І. Пометун, В.А. Сластьонін, В.О. Тюріна, В.А. Хуторської та інші.

Психологічні аспекти формування професійних вмінь та якостей розглядалися І.Д. Бехом, Г.О. Баллом, В.А. Семиченко [30].

Складність розв'язання означеної проблеми визначається суперечностями, що існують у системі навчання й виховання в коледжі, а саме між: зростаючими вимогами до якості фахової підготовки майбутніх учителів музики та недостатньою розробкою теоретичних і технологічних засад навчального процесу у педагогічних коледжах та училищах; необхідністю виховання студентів як професіоналів і нерозробленістю педагогічних методик, що враховували б психолого-педагогічні основи формування професійної компетентності; наявним рівнем музично-практичної підготовки студентів і здатністю реалізувати набуті знання,

вміння та якості у професійній діяльності.

Отже, актуальність зазначеної проблеми, її недостатня розробка в педагогічній практиці та необхідність вирішення визначених суперечностей зумовили вибір теми статті «**Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики педагогічного коледжу**».

Мета статті: проаналізувати стан проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у сучасній психолого-педагогічній літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики значну роль відіграє формування і розвиток музичних, творчих здібностей майбутнього учителя музики й креативності як якості особистості майбутнього вчителя музики.

Проблема формування й розвитку здібностей – одна з актуальних проблем становлення особистості. Вона є актуальною і для тих хто вчить, і для тих, хто навчається. Здібності є індивідуальними психологічними особливостями, що відрізняють людей один від одного, – це складний комплекс властивостей, що забезпечує успіх діяльності, сприяє досягненню мети різними шляхами.

Дослідження Л. С. Виготського [1], О. М. Леонт'єва [4], В. О. Сухомлинського [9], Б. М. Теплова [10] дають підстави визначити важливу роль активної діяльності у розвитку здібностей. Однак результати досліджень показують, що розвиток здібностей залежить не тільки від відповідної діяльності й природних передумов, а й від особливостей особистості (її спрямованості, самооцінювання, мотивації).

Дж. Гілфорд стверджує, що здібності не визначаються і не даються в готовому вигляді. Водночас, не можна заперечувати ролі природних передумов у їх розвитку [2].

На думку С.О. Сисоєвої, у процесі формування специфічно людських здібностей простежується така закономірність: здібності формуються і розвиваються лише у процесі відповідної діяльності, тобто здібності й

діяльність органічно взаємопов'язані. Розвитку здібностей сприяє навчання людей, їх освіта й виховання [8].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що важливим моментом розвитку здібностей є комплексність – одночасне вдосконалення декількох здібностей, що взаємодоповнюють одна одну. Здібності не лише спільно визначають успішність діяльності, а й взаємодіють одна з одною, впливають одна на одну. Цей взаємний вплив виявляється особливо сильним, коли йдеться про взаємозалежні здібності, які спільно визначають успішність діяльності [3].

У сучасній психології розрізняються загальні й спеціальні здібності. *Загальні здібності* – властивості індивідуальності, що зумовлюють діапазон можливостей людини: її здатність до освоєння культури, навчання, різних видів діяльності. *Спеціальні здібності* – властивості індивідуальності, які забезпечують успішність виконання певної діяльності [8]. До загальних здібностей відносяться творчі здібності, а музичні здібності є спеціальними.

Філософський словник трактує творчість як діяльність, що породжує щось якісно нове, чого ніколи не було [11].

Психологи розглядають творчість як вищий рівень логічного мислення, яка є поштовхом до діяльності, результатом якої є створені матеріальні і духовні цінності [6].

У філософській, психолого-педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою. Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання. Творчі здібності пов'язані із створенням нових способів діяльності [8].

У зв'язку з цим формування творчої особисті майбутнього вчителя музики набуває великого значення. Від його морального обличчя, знань і

навичок, професійного хисту й досвіду залежить кінцевий результат загальної музичної освіти. Творча особистість – це людина, що здатна проникати в суть ідеї й утілювати її всупереч усім перешкодам аж до отримання практичного результату. Творчій майбутній учитель музики повинен не лише володіти знаннями, а й вміти навчити інших. Ефективне опанування знаннями, уміннями і навичками, виконання професійної музично-практичної діяльності багато в чому залежить від здібностей людини, від її можливостей діяти, сприймати інформацію.

Н. В. Ліфарєва визначає творчі здібності як здатність створення предметів матеріальної та духовної культури, продукування нових ідей, відкриттів і винаходів, тобто як індивідуальну творчість у різних галузях людської діяльності [5, с. 146], зокрема й професійної музично-практичної діяльності.

Психолого-педагогічним проблемам формування творчої особистості приділяється значна увага в роботах Н.В. Кічук [3] та С.О. Сисоєвої [8].

Н. Кічук вважає, що творчість – складне, комплексне явище, зумовлене всім розмаїттям соціально-психологічних і психолого-фізіологічних передумов. Вона є умовою становлення, розвитку й самопізнання особистості. Дослідниця визначає творчу особистість через її інтелектуальну активність, творче мислення й творчий потенціал [3].

С.О. Сисоєва визначає творчу діяльність як творчий процес, унаслідок якого виникає нове досягнення [8]. Творчі здібності пов'язані з креативністю. Під креативністю в психолого-педагогічній науці розуміють комплекс інтелектуальних і особистісних особливостей індивіда, що сприяє самостійному висуненню проблем, генеруванню великої кількості оригінальних ідей і нестандартній їх реалізації.

За визначенням Е. Фрома, креативність – це здатність дивуватися, віднаходити рішення у нестандартній ситуації, спрямованість на нове й уміння глибоко усвідомлювати власний досвід [11].

Зовнішні фактори можуть мати суттєвий формувальний вплив на такі компоненти креативності, як мотиваційний, когнітивний і поведінковий.

Поведінковий аспект креативності припускає реалізацію креативних властивостей на поведінковому рівні: вироблення певних поведінкових зразків, вироблених способів дій. Вони формуються завдяки учінню наслідуванню деяких дій, повторенню й закріпленню. Тому мікросередовище, яке сприяє формуванню креативності на поведінковому рівні, має мати взірці креативної поведінки та способи їх подання. Однак важливо, щоб взірці креативної поведінки були органічними у певному мікросередовищі та не нав'язувалися зовні.

Отже, можна визначити чинники мікросередовища, що справляють формувальний вплив на креативність:

- нерегламентованість поведінки;
- предметно-інформаційна збагаченість;
- наявність зразків креативної поведінки.

Дж. Гілфорд [2] виокремив чотири основні параметри креативності:

- оригінальність – спроможність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді;
- семантична гнучкість – здатність виявити основну властивість об'єкта і запропонувати новий спосіб його використання;
- образно-адаптивна гнучкість – спроможність змінити форму стимулу так, щоб побачити в ньому нові ознаки й можливості для використання;
- семантична спонтанна гнучкість – продукування різноманітних ідей в нерегламентованій ситуації.

У процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики треба насамперед розвинути у них *музичні здібності*.

Під музикальністью розуміється сукупність здібностей, необхідних для успішної музичної діяльності. Основна ознака музикальності – переживання музики як вираження певного змісту. Музичне переживання за своєю суттю є

емоційним переживанням, оскільки поза емоційним шляхом зміст музики досягнути не можна [10].

Перша ознака музикальності – *здатність відчувати характер, настрій музичного твору, співпереживати почуте, виявляти емоційне ставлення, розуміти музичний образ.*

Друга ознака музикальності – *здатність вслухатися, порівнювати, оцінювати найяскравіші й найзрозуміліші музичні явища.* Це вимагає елементарної музично-слухової культури, безпосередньої слухової уваги, спрямованої на ті чи інші засоби вираження.

Третя ознака музикальності – *вияв творчого ставлення до музики.* Слухаючи її людина по-своєму уявляє художній образ, передаючи його у співі, грі, танці [7].

Психолог Б.М. Теплов виділив три основні музичні здібності, що складають структуру музикальності (рис.1) [10, с. 210-211]:

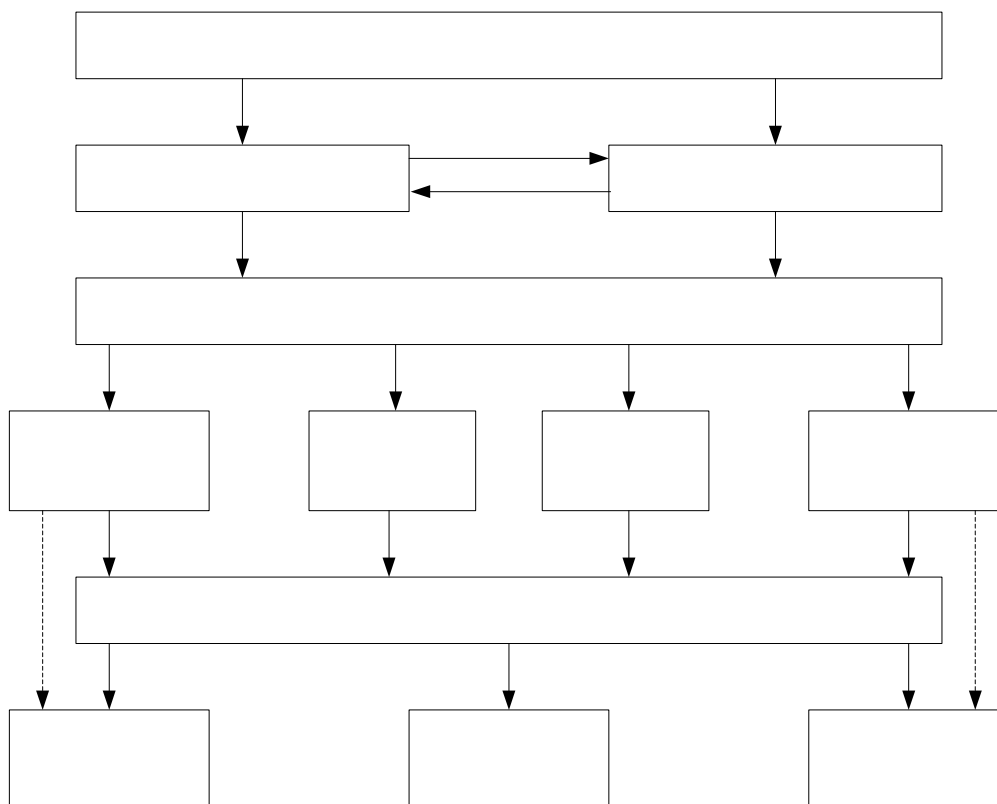

Рис.1 Структура музикальності (за Б. М. Тепловим)

Ладове почуття – здатність емоційно розрізняти ладові функції звуків

мелодії, відчувати емоційну виразність звуковисотного руху. Воно безпосередньо виявляється у сприйманні мелодії, її упізнаванні, у чутливості до точності інтонації, є емоційним компонентом музичного слуху.

Слухове уявлення – здатність вільно оперувати слуховими уявленнями, що відображають звуковисотний рух. Виявляється у запам'ятовуванні та відтворенні на слух мелодій, насамперед у співі, а далі – у внутрішньому слуху. Ця здібність є слуховим компонентом музичного слуху [7, с. 26].

Музично-ритмічне почуття – здатність активно переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати його. Виявляється в тих рухових реакціях, які точно передають ритм музики, що звучить та складає основу виявлення музичності, що пов'язана зі сприйманням і відтворенням часової ходи «музичного руху». Разом із ладовим почуттям воно є основою емоційного відгуку на музику [7, с. 27].

Структура музикальності складається з двох компонентів: емоційний відгук на музику та музичний слух. На єдності цих компонентів базуються основні музичні здібності. Вони не існують один без одного, вони розвиваються в музичній діяльності, доповнюють один одного.

Певний рівень розвитку музичних здібностей – це показник музичної обдарованості. У цьому контексті прояви музичних здібностей залежать не тільки від задатків, а й від середовища, музичного оточення майбутнього вчителя музики.

О. Я. Ростовський розробив структуру здібностей індивіда до музичної діяльності (рис. 2). Залежно від конкретної музичної діяльності, якою займаються студенти, їм необхідні відповідні конкретні музичні здібності.

Домінантою наших міркувань щодо сутності проблеми музичних здібностей є думка, що здібність до сприймання музики включає, крім основних музичних здібностей, здатність до цілісного й диференційного сприймання.

Творча діяльність потребує здібностей до пісенної, музично-ігрової, танцювальної творчості, до імпровізації на музичних інструментах, до творчих уявлень при сприйманні музики.

Долучаємося до думки Б. М. Теплова, який писав, що здібність цілісного сприймання передбачає тотожну емоційну реакцію на загальний настрій п'єси чи пісні. Кількаразове прослуховування твору сприяє сприйманню його диференційовано, виокремленню характерних рис. Не можна сприйняти музики, не диференціювавши тих елементів звучання, які є носіями музичної виразності, так само, як не можна їх почути, не відчуваючи цієї виразності [7, с.123].

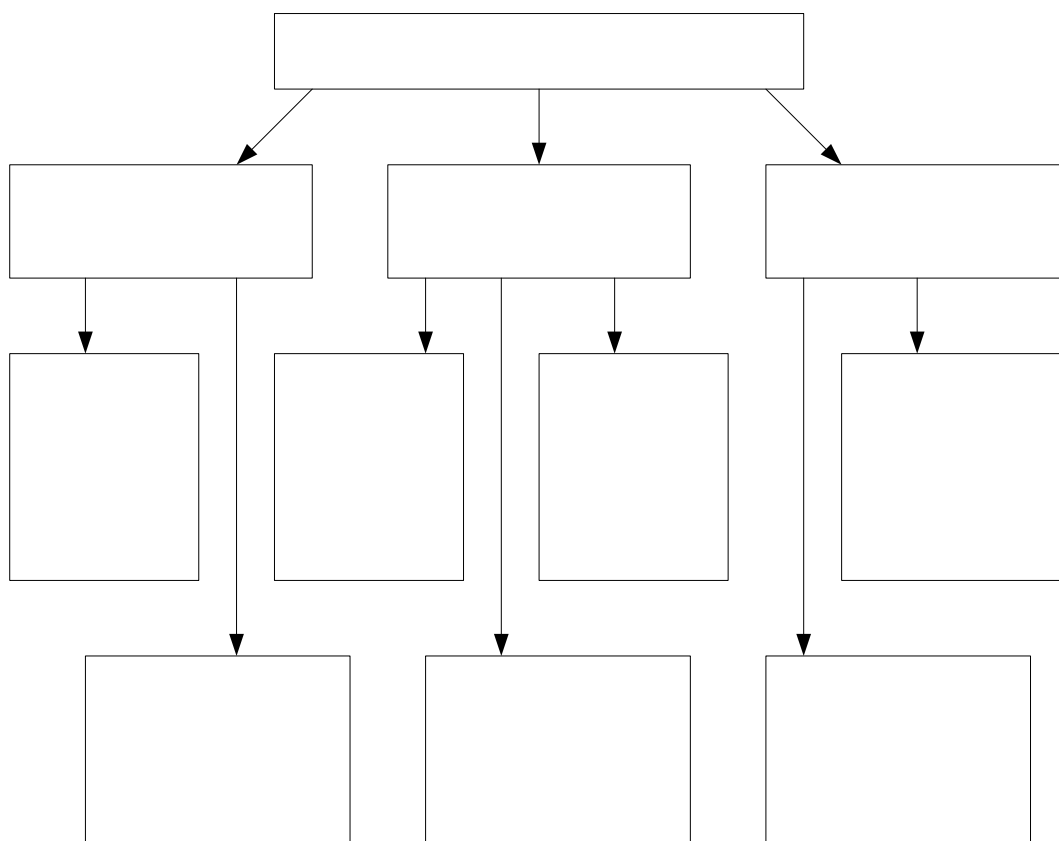

Рис. 2 Структура здібностей індивіда до музичної діяльності

Музичні здібності майбутнього вчителя музики розвиваються у процесі професійної музично-практичної діяльності, що позитивно впливає на

**Здібність
сприймання**

Здібності

Музичні

В

3

формування професійно важливих знань, умінь, навичок як складових професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Висновки. Отже, розвиток музичних здібностей сприяє формуванню музично-практичної компетентності, що є саме тим структурним компонентом, який визначає особливості професійної компетентності майбутнього вчителя музики, на відмінну від інших вчителів. Сформованість музично-практичної компетентності є важливим фактором, що впливає на ефективність творчої педагогічної діяльності й проявляється через готовність до педагогічної діяльності, зокрема, до творчої педагогічної діяльності.

Література

1. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. - М. : Искусство, 1986. - 573 с.
2. Гилфорд Дж. П. Три стороны интеллекта / Дж. П. Гилфорд // Психология мышления : [сб. науч. тр.] / под ред. А. В. Брушинского – М. , 1965. – С. 433-456.
3. Кичук Н. В. Формування творчої особистості вчителя / Н. В. Кичук. – К. : Либідь, 1991. – 96 с.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1980. – 304 с.
5. Ліфарєва Н. В. Психологія особистості : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ Наталія Вікторівна Ліфарєва. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 237 с.
6. Психологический словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
7. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : навч.-метод. посіб. – [2-е вид., допов.] / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 215 с.
8. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : [монографія] / С. О. Сисоєва ; АПН України, Інститут педагогіки і психології проф. освіти. – К. : Поліграф-книга, 1996. – 406 с.
9. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1982. – 270 с.
10. Теплов Б. М. Избранные труды. в 2-х т. / Борис Михайлович Теплов; [ред. – сост. Н.С. Лейтес]. – М. : Педагогика, 1985. – Т.1. – 1985. - 329 с.
11. Философский энциклопедический словарь. / глав. ред. Л. Ф. Ильичев.– М. :Сов. энциклопедия, 1983. – 839 с.